

УДК 159.923.2:159.9

ЗДАТНІСТЬ ДО ІНТЕРПРЕТАЦІЇ В КОНТЕКСТІ ОСОБИСТІСНОГО РОЗВИТКУ ЛЮДИНИ

Сулякова М.В., к. психол. н., доцент,
доцент кафедри інженерної педагогіки
Національна металургійна академія України

У статті розглянута здатність до інтерпретації в контексті особистісного розвитку людини. Обґрунтовано визначення здатності особистості до інтерпретації як загальної здібності. Доведено, що розвиток здатності до інтерпретації пов'язаний з розвитком особистості та визначається потребою особистості в інтерпретації.

Ключові слова: інтерпретація, інтерпретаційна діяльність, думка, здатність, здібності, розвиток особистості.

В статье рассмотрена способность к интерпретации в контексте личностного развития человека. Обосновано определение способности к интерпретации как общей способности. Доказано, что развитие способности к интерпретации связано с развитием личности и определяется потребностью личности в интерпретации.

Ключевые слова: интерпретация, интерпретационная деятельность, мнение, способность, свойства, развитие личности.

Suryakova M.V. ABILITY TO INTERPRETATION IN THE CONTEXT PERSONAL DEVELOPMENT

In the paper the ability to interpret in the context of personal development. Definitions of the individual's ability to interpret as general abilities. Proved that developing the ability to interpret associated with the development of the individual, and is determined by the individual in need of interpretation.

Key words: interpretation, interpretive activities, opinion, ability, aptitude, personality development.

Постановка проблеми. Вивчення феномену інтерпретації в сучасній психологічній науці впевнено довело його особистісну сутність, оскільки саме особистість є автором власного розуміння, смислу, думки, позиції відносно того, що сприймається. Визначаючи власне психологічний аспект інтерпретації, науковці розуміють її як роботу свідомості суб'єкта, особистості. Така робота свідомості і є інтерпретування, в якому здійснюється особистісно обумовлена активність. Інтерпретація відбувається, як процес осмислення та переосмислення суб'єктом не тільки текстів, але й подій, відношень та поведінки людей, їх особистостей, самого життя, власне себе. Основними питаннями, які досліджуються у психології, є процес вироблення власної думки, її особистісного підґрунтя, потреби мати думку, здатність її формувати та експлікувати [4, с. 66].

Особистісний аспект інтерпретації підкреслюється в сучасній психологічній герменевтиці. Науковці цього напрямку вважають, що здатність інтерпретувати реальність за допомогою оповідальних структур є невід'ємною сутністю особистості, а використання специфічних нарративних способів усвідомлення світу виступає як основний засіб осмислення власного життя або певної життєвої ситуації і, більш того, як особлива форма існування людини, як

властивий лише їй модус буття [5, с. 5]. Загальною функцією інтерпретації науковці вважають досягнення визначення позиції особистості. На рівні свідомості така визначеність існує як особливий результат інтерпретації – особистісна думка.

Ми поділяємо точку зору про доцільність розглядання інтерпретації в особистісному вимірі, що дозволяє розуміти цей феномен як особливу здатність особистості до інтерпретування (її процесуально-динамічний аспект), а також його результат у формі узагальнення, висновку, думки, точки зору, концепції (ціннісно-смісловий аспект) [3; 4; 5; 6].

Досліджуючи феномен інтерпретації, ми виділяємо окремий її аспект – здатність особистості до інтерпретаційної діяльності. Розвиток цієї здатності має бути розглянутий у взаємозв'язку з особистісним розвитком людини, має бути досліджена взаємообумовленість цих явищ, що наразі потребує відповідного наукового осмислення.

Постановка завдання. На основі викладеного можна сформулювати завдання дослідження, яке полягає в обґрунтуванні здатності особистості до інтерпретації як загальної здібності, розкритті взаємозв'язку її розвитку та особистісного розвитку людини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Здатність до інтерпретації можливо

розглядати як загальну здібність на підґрунті загальнопсихологічних досліджень здібностей. Фундаментальні проблеми щодо психологічного визначення здібностей людини вивчалися у роботах Б.Г. Ананьєва, Т.І. Артемьєвої, І.О. Беляєва, О.О. Бодальова, Е.О. Голубевої, В.М. Дружиніна, Є.П. Ільїна, Е. Клапареда, К.К. Платонова, Л.С. Рубинштейна, Ч. Спірмена, Б.М. Теплова, Л. Терстоуна, Е. Торндайка, В.Д. Шадрікова, В. Штерна та інших

Окремі проблеми становлення й розвитку особистості у взаємозв'язку зі здібностями людини у психологічній науці висвітлюються в роботах Г.О. Балла, М.Й. Боришевського, Г.С. Костюка, В.В. Горбунової, В.О. Климчука, О.І. Кульчицької, В.А. Роменця, Т.М. Майстренко, В.О. Моляко, О.Л. Музики, В.Е. Чудновського та ін.

Інтерпретування як особливу здатність особистості вивчали А.А. Брудний, Л.С. Виготський, Т.М. Дрідзе, С.Л. Рубінштейн, О.М. Славська; окремі питання психології інтерпретації представлені в роботах В.П. Зинченка, В.В. Знакова, О.Г. Асмолова, О.Р. Лурії, Ю.П. Крупнік, а також у роботах С.О. Васильєва, П. Рікера, О.М. Славської, Н.В.Чепелевої, Н.Ф. Шевченко та ін. В руслі герменевтичної психології інтерпретацію вивчали В.В. Андрієвська, Н.П. Бусигіна, М.С. Гусельцева, О.В. Зазимко, О.О. Зарецька, З.С. Карпенко, І.В. Кошова, Н.Ф. Литовченко, В.О. Татенко, Т.М. Титаренко, Н.В. Чепелева, О.М. Шиловська та інші.

Виклад основного матеріалу дослідження. Загальною функцією інтерпретації слід вважати досягнення особистістю визначеності, яка виникає через підтвердження ідентичності у дійсності, що змінюється, виявлення нового, такого, що стало іншим, переосмислення змін. Мірою визначеності може бути ступінь впевненості особистості у собі та своєму житті, яка її задовольняє. Динаміка, мінливість, суперечливість реальної дійсності, постійна зміна власного співвідношення з нею особистості, породження нових цілей, домагань потребує безперервної роботи свідомості й мислення, осмислення, переосмислення, тобто інтерпретування. Результат цієї ментальної діяльності існує як думка особистості.

Одним з головних завдань нашого теоретичного дослідження став пошук підстав до визначення здатності до інтерпретації як загальної здібності людини. Здатність особистості до інтерпретації може бути розглянута на основі певних її суттєвих характеристик як загальна здібність, яка визначає загальну ефективність регуляції життєдіяльності людини.

Важливим у нашому дослідженні стали визначення та розрізнення понять «здібності» й «здатності». Здатність розуміється як властивість, особливість, що виявляється в умінні робити щось; дотепність, здатність, хист. Здібність визначається сучасними словниками як індивідуально-психологічні особливості людини, які виражають її готовність до оволодіння певними видами діяльності; під ними розуміється високий рівень інтеграції і генералізації психічних процесів, властивостей, відносин, дій і їх систем, що відповідають вимогам діяльності.

За дослідженнями Б.М. Теплова здібності в психології визначаються як такі психічні властивості, які є умовами успішного виконання деякої однієї чи декількох діяльностей, вони не зводяться до наявних навичок, вмій чи знань, але мають пояснити легкість та швидкість придбання цих знань та навичок [2]. Науковцями були виділені якісні характеристики загальних здібностей, які більшість дослідників пов'язує з глобальною активністю суб'єкту, в першу чергу пізнавальною, та саморегуляцією. Наразі у психології існує проблема визначення змісту загальних здібностей. Так, у теорії В.М. Дружиніна загальні здібності представлені психометричним інтелектом як здатності вирішувати задачі на основі застосування знань, креативністю як здатності перетворювати знання та научаність як здатності здобувати знання. Інші науковці вважають загальними здібностями також пізнавальні стилі, здатність до дослідницької поведінки, рефлексивність [2; 7].

Особистість виступає як суб'єкт особливої інтерпретаційної діяльності, в якій можливо визначити потреби, мотиви, цілі, умови, засоби та механізми її реалізації. Ймовірно, можна визначити певну інтерпретаційну ситуацію, в якій актуалізується потреба особистості в інтерпретації. Насамперед це невизначеність, несподіваність реальності. Інтерпретація у такому випадку має виробляти ставлення до несподіванки, яка є новою та неочікуваною для суб'єкта, що й потребує роботи свідомості.

Узагальнена мета інтерпретаційної діяльності особистості – мати власну думку, що забезпечує впевненість через визначеність. Ймовірно, мета може конкретизуватися в залежності від рівня потреби: на біологічному рівні задоволення потреби у безпеці має привести до упорядкованості уявлень, на соціальному рівні – потреба у прийнятті – до узгодженості позицій, на екзистенційному рівні – потреба у самовиразі – до ствердження як особистості.

Наявність тих чи інших потреб призводить до активізації особистості до інтер-

претаційної діяльності. Мислення, мовлення виступають механізмами, завдяки яким досягається розуміння. Умовами, в яких відбувається інтерпретаційна діяльність, є особистісні смисли та цінності, що визначають власну інтерпретацію. Вірогідно, що засобом здійснення інтерпретаційної діяльності має бути визначена саме здатність особистості до інтерпретування.

Здібності забезпечують відповідний рівень розвитку функціональних систем психіки. Функція психічної регуляції діяльності здійснюється декількома регулятивними феноменами, в тому числі й інтерпретацією. Виявляється, що здатність до інтерпретації має бути розглянута поряд з такими загальними здібностями людини, як інтелект, научуваність, креативність, рефлексивність. Основою такого припущення є те, що здатність до інтерпретації також має внутрішню детермінацію (на відміну від діяльнісної, зовнішньої), є універсальною та індіферентною до змісту діяльності. Важливою характеристикою інтерпретаційних здібностей є поліфункціональність. Тобто здатність до інтерпретації може бути визначена як особлива здатність, що визначає загальну ефективність усвідомленої регуляції діяльності.

Можна також припустити, що здатність до інтерпретації має індивідуальну міру виразності, за рівнем розвитку мають бути індивідуальні відмінності, опосередковані віковими, професійними та іншими особливостями особистості. Ймовірно, можливо визначити спрямованість інтерпретаційних процесів. Наприклад, здатність інтерпретувати іншого, власне себе, інтерпретацію інтерпретації іншого; в залежності від інтерпретації об'єкту – з теоретичної або практичної сфери.

Якщо здатність людини до інтерпретації визначати у колі саме психічних здатностей, то має бути визначено притаманну всім здатностям континуальність та варіативність. Здатність до інтерпретації є інтелектуальною та особистісною за власною природою, тож вірогідно, її слід розглядати як динамічне утворення, що має певний розвиток протягом життя. Оскільки для особистості об'єктом інтерпретації стає вся реальна дійсність з усіма численними зв'язками й відношеннями, які постійно змінюються, то осмислення, переосмислення, породження нових композицій відбувається також постійно з метою встановлення нових співвідношень особистості й дійсності. О.М. Славська визначає особистісну потребу в інтерпретації як життєву потребу, а інтерпретування – як здатність її свідомості [4, с. 64].

Разом з тим, досліджуючи феномен інтерпретації, можна визначати окремий феномен – інтерпретаційність як розумову здібність особистості, що також припускає індивідуальну її виразність у різних людей. Очевидно, що фактор середовища та генетичний фактор впливають певним чином на ступінь розвитку інтерпретаційності особистості. Нагадаємо, що розумова здібність у психології визначається як характеристика успішності людини у рішенні деякої задачі, що має значний компонент, пов'язаний з переробкою інформації (завдання, що потребує обміркування, змістовного судження чи вміння), за умови, що людина прагне вирішити цю задачу якомога краще [2]. Оскільки об'єктом інтерпретації, таким «завданням» на інтерпретацію може стати будь-який фрагмент реальності людини, то інтерпретаційні здібності мають бути визначені як найбільш загальні, до чого здатні всі люди. Однак на наш погляд, розвиток інтерпретаційних здібностей суттєво визначають освітнє середовище, соціальні та родинні зв'язки. Тобто здібність до інтерпретації має отримати відповідне середовище, в якому має бути своєрідний «привід» для інтерпретування, визначені засоби здійснення інтерпретації, позначені контексти. За таких умов інтерпретаційність особистості як загальна здібність може виявитися та розвиватися.

Психологічні дослідження доводять, що особистість розвивається разом із розвитком здібностей, що ці два процеси і взаємообумовлені, і взаємозалежні: рівень розвитку здібностей визначає напрям розвитку особистості, а рівень особистісного розвитку визначає напрям розвитку її здібностей [3; 6]. Взагалі розвиток особистості Н.В. Чепелева пов'язує зі здатністю до самоосмислення та осмислення світу через засвоєння основних культурних дискурсів, розуміння та інтерпретацію життєвого досвіду, а також вміння переосмислювати, трансформувати власний життєвий досвід залежно від мінливих зовнішніх обставин, а також життєвих планів, завдань та перспектив особистості [5, с. 256].

Взаємозв'язок й взаємообумовленість здібностей людини та її особистісних якостей досліджується в роботах й інших відомих науковців. Так, В.Д. Шадріков визначає здібності як прояв особистості, що виявляється у рівні майстерності людини. Реалізація здібностей може істотно викривлятися в залежності від того, наскільки вільна особистість у власній самореалізації, яка детермінована зовнішнім світом. Досліджуючи особливості зв'язку людини з оточуючим її зовнішнім світом,

В.Д. Шадріков помічає, що розвиток здібностей, з одного боку, обумовлюється існуючими об'єктивними умовами дійсності, а з іншого боку, у природі особистості є можливість вийти за рамки зовнішніх вимог. Тобто саме особистість може визначати певний зміст та рівень розвитку власних здібностей. А при оцінці індивідуальної міри виразності здібностей доцільно застосовувати ті ж параметри, що й при характеристиці будь-якої діяльності: продуктивність, якість та надійність [7].

В.Е. Чудновський відмічає, що здібності тісно пов'язані з загальною спрямованістю особистості: високий рівень здібностей суттєво впливає на стиль поведінки і формування особистості, а розвиток здібностей суттєво визначається умовами виховання та особливостями сформованості особистості. Спрямованість особистості або сприяє розкриттю здібностей або, навпаки, призводить до того, що здібності не реалізуються. В основі однакових досягнень при виконанні якоїсь діяльності можуть лежати різні здібності, водночас одна і та ж здібність може бути умовою успіху різних видів діяльності [6].

На думку В.Д. Шадрікова, будь-яка діяльність засвоюється на фундаменті загальних здібностей, які розвиваються у цієї діяльності, та вказує на оперативний характер розвитку здібностей: вони характеризуються тонким пристосуванням якостей особистості до вимог діяльності, яка, в свою чергу, набуває «індивідуальне обличчя» [7].

Ми поділяємо думку науковців, які відмічають певну залежність здібностей та особистісних особливостей людини. Так, О.Л. Музика, розглядаючи розвиток здібностей у взаємозв'язку з розвитком особистості, спирається на положення про цілісність психічної регуляції, завдяки чому розвиток особистості має розглядатися разом із розвитком здібностей, а ці два процеси повинні розглядатися у їхній взаємообумовленості й взаємозалежності. З точки зору науковця, рівень розвитку здібностей визначає напрям розвитку особистості, а рівень особистісного розвитку, у свою чергу, визначає напрям розвитку її здібностей [3, с. 33].

Якщо існує загальна здатність людини до інтерпретаційної діяльності, ймовірно, вона потребує відповідного розвитку. Необхідність розвитку здатності до інтерпретації визначає той факт, що особистість повинна постійно спиратися на власну думку при вирішенні життєвих завдань, прийнятті рішень, визначенні позиції. Думка існує у формі уявлення, тобто

завжди є власною думкою даного суб'єкта. Однак поряд з цим існують й соціальні уявлення, які теж сприймає особистість, з уже готовими інтерпретаціями. Деяким образом це позбавляє особистість необхідності інтерпретувати, і думка саме присвоюється, але не виробляється.

На наш погляд, розвиток здатності до інтерпретації має бути пов'язаний з розвитком потреби особистості в ній. За визначенням І.О. Беляєва потреби й здібності людини утворюють єдиний комплекс та мають подібну структуру. Процес формування потреб виникає через зміни умов існування людини у світі. А виникнення нових потреб ініціює процес формування відповідних здібностей. Потреби й здібності, на думку автора, визначають цілісність особистості [1]. Отже, розвиток потреби в інтерпретації має сприяти розвитку здатності особистості до інтерпретації.

За визначенням інтерпретація не передбачає ідентичності з текстом, тому що існує тільки в деякому контексті, яких може бути декілька, і це надає можливість створювати множинність інтерпретацій. Тому у площині розуміння може бути лише єдине розуміння тексту, але в інтерпретаційній площині передбачається поліінтерпретаційність. У такий спосіб особистість здобуває можливість ретельно дослідити поняття, проблему, ситуацію та виробити обґрунтовану думку, або здійснити переінтерпретування.

Оскільки думка виступає основою ставлення особистості до будь-якого об'єкту сприйняття та взагалі визначає світосприйняття людини, то повинно виникати особливе завдання – усвідомлення особистістю засад власної думки. Таке можливо, ймовірно, за умови розвитку здатності до інтерпретації у різних напрямках: по-перше, через розвиток потреби до інтерпретаційної діяльності, що пов'язано з усвідомленням особистості відповідальності за власне життя; по-друге, через усвідомлення когнітивних (інтелектуальних) особливостей та особливостей ціннісно-сміслової сфери особистості; по-третє, через здійснення численної кількості інтерпретацій. Визначеність думки сприяє досягненню особистістю загальної мети – забезпечує впевненість у собі й житті.

Висновки з проведеного дослідження. Аналіз проблеми здатності особистості до інтерпретації виявив, що здатність особистості до інтерпретації може бути визначена як загальна здібність, яка має внутрішню детермінацію, на відміну від діяльнійшої, зовнішньої, є універсальною та

не чуттєвою до змісту діяльності. Важливою характеристикою інтерпретаційних здібностей є поліфункціональність. Отже, здатність до інтерпретації може бути визначена як особлива здатність, яка визначає загальну ефективність усвідомленої регуляції діяльності.

Доведено, що особистість розвивається разом із розвитком здібностей, що ці два процеси і взаємообумовлені, і взаємозалежні: рівень розвитку здібностей визначає напрям розвитку особистості, а рівень особистісного розвитку визначає напрям розвитку її здібностей. Розвиток потреби в інтерпретації має сприяти розвитку здатності особистості до інтерпретації.

До перспективних дослідницьких завдань можна віднести визначення генези, умов формування та розвитку здатності особистості до інтерпретації, а також вплив професійного, соціального та родинного середовища.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Беляев И.А. Способности и потребности как континуум системных свойств человеческой целостности / И.А. Беляев // Вестник Оренбургского государственного университета. – 2009. – № 1 (95), январь. – С. 9–13.
2. Дружинин В.Н. Психология общих способностей / В.Н. Дружинин. – СПб. : Питер, 2002. – 368 с.
3. Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень / за ред. В.О. Моляко, О.Л. Музики. – Житомир : Вид-во Рута, 2006. – 320 с.
4. Славская А.Н. Личность как субъект интерпретации / А.Н. Славская. – Дубна : Феникс+, 2002. – 240 с.
5. Чепелева Н.В. Розуміння та інтерпретація життєвого досвіду як чинник розвитку особистості : [монографія] / Н.В. Чепелева. – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2013. – 273 с.
6. Чудновский В.Э. Воспитание способностей и формирование личности / В.Э. Чудновский. – М. : Издательство «Знание», 1986. – 80 с.
7. Шадриков В.Д. Способности человека / В.Д. Шадриков. – М. : Издательство «Институт практической психологии» ; Воронеж : НПО «МО-ДЭК», 1997. – 288 с.